

НАБЛЮДЕНИЕ НА РАБОТНАТА СИЛА

1. Цел, задачи и предназначение

Основната цел на Наблюдението на работната сила е да се осигури информация за най-важните характеристики на заетостта и безработицата в Република България. Резултатите от изследването се публикуват в български статистически издания, предоставят се на потребители от страната и чужбина, както и на редица международни организации като Евростат, Международната организация на труда, ЮНЕСКО, УНИЦЕФ и други.

Наблюдението на работната сила във всички държави-членки на ЕС, вкл. и в България, се провежда в съответствие с изискванията на Регламент (ЕС) 2019/1700 на Европейския парламент и на Съвета за създаване на обща рамка за европейската статистика за лицата и домакинствата, основана на индивидуални данни, събрани чрез извадки (в сила от началото на 2021 г.) и свързаните с него прилагачи регламенти на Европейската комисия в областта на статистиката на работната сила.

2. Основни дефиниции

Съгласно методологията на Наблюдението на работната сила постоянното население на страната на възраст 15 и повече навършени години се разпределя в три взаимно изключващи се групи лица - **заети, безработни и извън работната сила**. Анкетиранията по наблюдението лица се отнасят в една от трите групи на базата на отговорите, получени при интервю с помощта на анкетна карта, съдържаща въпроси относно икономическата им активност през определена календарна седмица (наблюдаван период).

Заети лица - лицата на възраст 15 - 89 навършени години, които през наблюдавания период:

- извършват работа, дори за един час, за което получават работна заплата или друг доход;
- не работят, но имат работа, от която временно отсъстват поради:
 - годишен отпуск, болест, отпуск за бременност, раждане и отглеждане на дете до навършване на 2-годишна възраст (вкл. отпуск на бащата при раждане на дете), гъвкав график на работното време;
 - участие в обучение, свързано с работата;
 - сезонност на работата, ако продължават редовно да извършват дейности, свързани с работата и извън активния сезон;
 - друго отсъствие (вкл. неплатен отпуск за гледане на дете между 2- и 8-годишна възраст), ако очакваната му продължителност е 3 месеца или по-малко.

Лицата, произвеждащи селскостопански продукти, се считат за заети, ако основната част от продукцията е предназначена за продажба или за размяна.

Според статуса в заетостта заетите лица се класифицират в следните групи:

- работодатели - лицата, които сами или в съдружие с други лица управляват собствени предприятия, фирми, стопанства или извършват друга дейност за производство на стоки и услуги, за която получават доход, като наемат на работа поне едно лице;
- самостоятелно заети (самонаети) лица - лицата, които сами или в съдружие с други лица работят в собствено предприятие, стопанство, работят на свободна практика,

работят под аренда или извършват самостоятелно друга дейност за производство на стоки и услуги, за която получават доход, като не наемат на работа други лица;

- наети лица - лицата, извършващи в общественния сектор или за частен работодател работа, за която получават възнаграждение в пари или натура под формата на работна заплата, възнаграждение по граждански договор или друго възнаграждение;

- неплатени семейни работници - лицата, които работят без формално заплащане в предприятие или стопанство на родствено лице.

Безработни лица - лицата на възраст 15 - 74 навършени години, които през наблюдавания период не са заети лица, според посочената по-горе дефиниция, като едновременно с това:

- са на разположение са да започнат работа до 2 седмици след края на наблюдавания период, и

- търсят активно работа през период от четири седмици, включително наблюдаваната седмица, или са намерили работа, която очакват да започнат до три месеца след наблюдавания период.

За активни методи на търсене на работа се считат:

- контакт с държавно бюро по труда с цел намиране на работа;
- контакт с частни бюра, агенции, фирми, извършващи посредническа дейност по наемане на работа;

- директно отнасяне към работодатели;
- търсене на съдействие от роднини, приятели и познати за намиране на работа;
- подаване или отговаряне на обяви за работа в печатни или електронни медии;
- изучаване на обяви за работа в печатни или електронни медии;
- явяване на изпит, тест или интервю за кандидатстване за работа;
- качване или актуализиране на автобиография (CV) онлайн;
- подготовка за започване на самостоятелен бизнес (търсене на земя, сграда, помещение, оборудване; кандидатстване за разрешения, патенти, кредити, с цел започване на самостоятелен бизнес).

Работна сила (текущо икономически активно население) - лицата, които са заети или безработни през наблюдавания период, т.е. лицата, които влагат или предлагат своя труд за производство на стоки и услуги.

Лица извън работната сила (текущо икономически неактивно население) - лицата, които не са нито заети, нито безработни през наблюдавания период (вкл. всички лица на възраст под 15 или над 89 навършени години).

Обезкуражени лица - лицата на възраст 15 - 74 навършени години, които желаят да работят, но не търсят активно работа, защото предполагат, че няма да намерят подходяща работа.

Използваните в изследването критерии за определяне на лицата по отношение на икономическата им активност се различават от тези, използвани при други източници на информация за заетостта и безработицата, като Наблюдение на наетите лица, отработеното време, средствата за работна заплата и други разходи за труд, Национални сметки, административна статистика на Агенцията по заетостта за регистрираните безработни лица и други източници.

3. Обект и обхват на наблюдението

Обект на Наблюдението на работната сила е постоянното население на страната. Наблюдението е репрезентативно - провежда се върху извадка от обикновените домакинства в страната. Събират се данни за всички членове на домакинствата,

попаднали в извадката, като въпросите, отнасящи се за икономическата активност, се задават на лицата на възраст 15 - 89 навършени години.

4. Модел и обем на извадката

За Наблюдението на работната сила се използва стратифицирана двустепенна гнездова извадка. Стратификацията е направена по области и вид на населеното място (областен център, друг град и село), като по този начин са формирани 83 страти. Гнезда на първата степен са преброителните участъци (формирани при преброяване на населението), а гнезда на втората степен са домакинства. Извадката включва 2 444 гнезда (преброителни участъци) и 19.6 хил. обикновени домакинства. Изборът на гнездата от първата степен е с вероятностен подбор, пропорционален на населението в отделните области и преброителни участъци. За всяко тримесечие от преброителните участъци, попаднали в извадката, се избират по 8 домакинства.

Извадката е ротационна. Домакинствата, попаднали в извадката за наблюдението, се анкетира в две последователни тримесечия и след интервал от две тримесечия се анкетира отново в следващите две тримесечия, т.е. всяко домакинство се анкетира общо четири пъти. Чрез тази схема на ротация се осъществява застъпване на извадката между две последователни тримесечия и между едни и същи тримесечия на две последователни години.

5. Претегляне на резултатите

Изчисляването на теглата на анкетираните единици от извадката (броят на хората, които те представляват) се извършва тримесечно на няколко етапа:

- изчисляват се базисни тегла, които представляват реципрочната стойност на вероятността домакинство от дадена страта да попадне в извадката;

- базисните тегла се умножават с корекционен фактор (поради наличието на неотговорили), който се изчислява като съотношение между броя на домакинствата в извадката от дадена страта и броя на анкетираните домакинства в съответната страта;

- крайните тегла се получават като коригираните тегла се калибрират¹ към данните за населението на страната по следните характеристики: общо за страната - по възрастови групи (0 - 14, 15 - 19, 20 - 24, 25 - 29, 30 - 34, 35 - 39, 40 - 44, 45 - 49, 50 - 54, 55 - 59, 60 - 64, 65 - 69, 70 - 74, 75 години и повече), пол и вид на населеното място (град/село); по области - по три възрастови групи (0 - 14, 15 - 64, 65 години и повече), пол и вид на населеното място (град/село).

При изчисляването на теглата за всяко тримесечие се използват данни за населението на страната към края на предходното тримесечие, като се изключват лицата, живеещи в колективни домакинства.

Годишните данни от Наблюдението на работната сила са осреднени стойности от данните за четирите тримесечия на съответната година.

6. Оценка на стохастичната точност

Поради извадковия характер на Наблюдението на работната сила получените в резултат на обработката на информацията от изследването оценки на показателите могат да се отклоняват от стойностите в генералната съвкупност. За определяне на стохастичната точност се изчисляват стандартни грешки, коефициенти на вариация и интервали на доверителност за оценките по някои основни показатели.

¹ Калибрацията е техника за изчисляване на теглата, чрез която се постига съпоставимост на оценки от изследването с аналогични оценки, получени от други достатъчно надеждни източници.

7. Източник на информация

Информацията от членовете на домакинствата, попаднали в извадката, се събира при лично интервю с помощта на анкетна карта.

8. Организационен план

Анкетъори от отделите „Статистически изследвания“ (ОСИ) на Териториалните статистически бюра (ТСБ) посещават попадналите в извадката домакинства и провеждат интервю с лицата в тях. Попълнените анкетни карти се кодират и въвеждат на персонален компютър в ОСИ. Масивите се изпращат в Централно управление на Националния статистически институт (НСИ), където на национално равнище се извършва допълнителен контрол и претегляне на първичните данни. Претеглените данни се групират по различни признаци и се подготвят за разпространение и публикуване.

9. Периодичност

Наблюдението на работната сила е проведено за първи път през месец септември 1993 година. От 1994 г. до края на 1999 г. наблюдението е провеждано два или три пъти годишно, а през периода 2000 - 2002 г. - четири пъти в годината (през март, юни, септември и декември). Наблюдаваният период е една календарна седмица и е един и същ за всички домакинства.

От началото на 2003 г. Наблюдението на работната сила се провежда като тримесечно непрекъснато наблюдение. При непрекъснатото наблюдение всички домакинства, включени в извадката, се анкетира в рамките на три месеца, като извадката е равномерно разпределена между отделните седмици. Наблюдаваният период е една календарна седмица, но е различен за отделни групи домакинства.

Чрез Наблюдението на работната сила се събират данни с различна периодичност:

- тримесечни - основни демографски и социални характеристики; икономическа активност - заетост, търсене на работа, причини за неактивност; характеристики на основната и втората работа; работно време; предишен трудов опит на незаетите лица; участие в образование и обучение през последните 4 седмици и други;

- годишни - допълнителни характеристики на работата, търсене на друга работа, метод за намиране на настоящата работа, влияние на грижите за гледане на деца върху участието на пазара на труда и други;

- 2-годишни - участие в образование и обучение през последните 12 месеца, здравен статус, нетипично работно време и други;

- 8-годишни и еднократни по определена тема - младите хора на пазара на труда, пенсиониране и участие на пазара на труда, организация на работата и работното време, трудови злополуки и други здравни проблеми, свързани с работата и други.

Годишните, 2-годишните и 8-годишните променливи се събират върху подизвадки от тримесечните извадки за Наблюдението на работната сила (за съответната година), включващи домакинствата, които се анкетира за трети пореден път .

10. Основни статистически показатели

Освен абсолютните данни за работната сила, заетите и безработните лица, се изчисляват и следните аналитични показатели:

- Коефициент на икономическа активност - относителен дял на икономически активното население (работната сила) от общото население.

- Коефициент на заетост - относителен дял на заетите лица от общото население.

- Коефициент на безработица - относителен дял на безработните лица от икономически активното население (работната сила).

11. Публичност и прозрачност

- Достъп до прилаганата методика

Всички публикации на НСИ с данни от Наблюдението на работната сила съдържат кратки методологични бележки с основните понятия, включени в наблюдението, и изчисляваните аналитични показатели. Инструментариумът на наблюдението е на разположение в отдел „Статистика на пазара на труда“ на НСИ и в 28-те отдела „Статистически изследвания“ (ОСИ).

- Прессъобщения

Основните тримесечни и годишни резултати от Наблюдението на работната сила се разпространяват с прессъобщения, които се публикуват на сайта на НСИ съгласно Календара за разпространение.

- Публикации

Резултатите от Наблюдението на работната сила се публикуват в следните специализирани и общи издания на НСИ:

- „Заетост и безработица - годишни данни“ - специализирано годишно електронно издание на CD;
- Брошура „Наблюдение на работната сила“ - рекламно годишно издание;
- „Статистически справочник“ - годишно издание;
- „Статистически годишник“ - годишно издание;
- Брошура „България“ - годишно издание.

- Електронен достъп

Актуални таблици с резултатите от Наблюдението на работната сила се поместват тримесечно и годишно на интернет сайта на НСИ в рубриката „Пазар на труда“, както и в Информационната система ИНФОСТАТ.

- Други формати на разпространение

Допълнителни статистически данни от Наблюдението на работната сила могат да бъдат предоставени по заявка от потребители, съгласно Правилника за разпространение на статистически продукти и услуги на НСИ.

Анонимизирани индивидуални данни могат да бъдат предоставени за научни и изследователски цели по индивидуална заявка, съгласно Правилника за предоставяне на анонимизирани индивидуални данни за научни и изследователски цели.

12. Сравнимост на резултатите

По-съществени промени в методологията на Наблюдението на работната сила, довели до прекъсване на динамичните редове по отделните показатели, са направени през 2003, 2012 и 2021 година.

- През 2003 г. е променена периодичността на наблюдението - от еднократно - през определени седмици от годината, в тримесечно непрекъснато наблюдение, осигуряващо среднотримесечни и средногодишни резултати.

- От първото тримесечие на 2012 г. е въведен различен подход при претеглянето на единиците от извадката за Наблюдението на работната сила, като основните промени се състоят в следното:

- увеличен е броят на възрастовите групи на ниво общо за страната (от 4 на 14), за които се осъществява съпоставимост между оценките от наблюдението и тези от текущата демографска статистика;

- от данните за населението, използвани при оценката на резултатите от Наблюдението на работната сила, са изключени лицата, живеещи в колективни домакинства (които са извън обхвата на изследването);

- използвани са данни от Преброяването на населението към 1 февруари 2011 г., които се различават от текущите данни за населението, използвани при първоначалната оценка на данните от наблюдението на работната сила през 2011 година.

Поради наличието на нови оценки за населението на база на Преброяване 2011 и промените в начина на претегляне на резултатите от Наблюдението на работната сила са подготвени и поместени на интернет сайта на НСИ ревизирани тримесечни и годишни данни за 2011 и 2010 г., които са съпоставими с данните за 2012 г., но не са напълно съпоставими с данните за предишни години.

• Във връзка с изпълнението на Регламент (ЕС) 2019/1700 на Европейския парламент и на Съвета за създаване на обща рамка за европейската статистика за лицата и домакинствата, основана на индивидуални данни, събрани чрез извадки, и произтичащи от него прилагащи регламенти в областта на статистиката на работната сила, от първото тримесечие на 2021 г. са направени промени в методологията на Наблюдението на работната сила, свързани преди всичко с дефинициите за заетост и безработица, по-съществените от които са следните:

- лицата, които са в отпуск за гледане на дете между 1- и 2-годишна възраст, през който получават обезщетение във фиксиран размер, се отнасят към заетите лица (до края на 2020 г. те са отнасяни към икономически неактивните лица);

- лицата, които са в неплатен отпуск за гледане на дете между 2- и 8-годишна възраст, се считат за заети, само ако еднократната продължителност на ползване на този вид отпуск е 3 месеца или по-малко, т.е. не ползват наведнъж целия полагаем им се отпуск (по 6 месеца за всеки от родителите). До края на 2020 г. лицата в такъв вид отпуск са отнасяни към заетите лица, независимо от продължителността му;

- лицата, които отсъстват от работа по причини, различни от годишен отпуск, заболяване или злополука и отпуск за бременност, раждане и отглеждане на дете, се считат за заети, само ако продължителността на отсъствието е 3 месеца или по-малко (независимо дали получават частично възнаграждение);

- лицата, които произвеждат селскостопански продукти за собствено потребление, са изключени от категорията на заетите лица, дори чрез това производство да задоволяват основна част от потреблението в домакинството. За заети се считат само лицата, произвеждащи селскостопанска продукция, основната част от която е предназначена за продажба или за размяна.

Поради направените промени в методологията на Наблюдението на работната сила данните за първото тримесечие на 2021 г. не са напълно съпоставими с тези за предишни периоди.